

□ Hakan GÜLER*

“KAFKASYA OĞUZLARI veya TÜRKMENLERİ”

CAUCASIAN OGHUZS and TURKMENS

KÜRENOV, Sapar (1995). Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri (çev. Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Neşriyat. (ISBN 975-437-155-5).

Türkmenler veya Oğuzlar üzerine Karuts, Sümer ve Agacanov başta olmak üzere birçok çalışma yapılmış¹ olup, bunlar içinde Kuzey Kafkasya Türkmenleri üzerine yoğunlaşan çalışmaların² sayısı ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan biri olarak, Türkmen dili üzerine uzmanlaşan ve Türkmenistan İlimler Akademisi Dil İlimleri Enstitüsü'nde görev yapan Sapar Kürenov'un kaleme aldığı ve Türkiye'de Ötüken Neşriyat tarafından 1995 yılında yayınlanan *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri* adlı eserdir. Eser, *Çovdurlar, İgdirler, Söyüncacılar* alt başlığını taşımaktadır.

Kafkasya Türkmenleri ile ilgili kısa ve genel bilgilerin yer aldığı 144 sayfalık eser, karton kapaklı ve küçük boy olarak neşredilmiştir.

Eserin başında Türkmenistan Meclisi tarafından 12 Nisan 1993'te kabul edilen 30 harfli Yeni Türkmen Alfabeti, Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Ardından *sözbaşı* bölümünde eserin yazılış amacı, içeriği ve Türkmenlerin Kuzey Kafkasya (Stavropol) bölgesine gelişleri hakkında temel bilgiler verilmektedir.

Kuzey Kafkasya Oğuzları veya Türkmenlerinin Tarih ve Kültürleri Hakkında Kısa Bilgiler başlığını taşıyan metnin birinci bölümünde Kürenov, Kuzey Kafkasya Türkmenlerini hangi Türkmen uruk-tayfa birliğinin (aşiret) oluşturduğu, bu aşiretlerin Anadolu Oğuzları ile tarihsel ve etnolojik ilişkileri gibi konuları incelemiştir. Kuzey Kafkasya bölgesine göç eden Türkmen aşiretlerinin *Mangışlak, Üstyurt, Sargamış, Uzboy* gibi eskiden buldukları bölgelerden hangi sebeplerle ve hangi tarihler arasında göç ettiklerini Stavropol Devlet Arşivi, Kafkaz Arhografik Komissiyasının Aktları ve diğer coğrafi, tarihî, dilbilimsel kaynaklar ışığında ortaya koymaktadır. Elde ettiği veriler neticesinde Mangışlak'tan Anadolu'ya göçen Türkmenlerin büyük bir bölümünün Kuzey Kafkasya'da kaldığını ve bu aşiretlerin Kuzey Kafkasya bölgesine Kalmuklarla birlikte gittiğini belirtmektedir. Göç tarihleri hakkında da yeni

* Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, hakanguler996@gmail.com. <https://orcid.org/0000-0003-2002-6227>

¹ KARUTS, Richard (1910). *Mangışlaktaki Türkmen ve Kırgızlar*. Lübek.; SÜMER, Faruk (1967). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*. Ankara.; AGACANOV, Sergey Grigoroviç (1969). *Oğuzlar*. Aşkabat. vb.

² VESELOVSKY, N. İ. (1864). *Pervoye Poddanstvo Turkmen Rossi. İstoricesky Vestnik.*; ŞEGLOV, İ. I. (1910). *Truhmeni i Nogaitksı Stavropolskoy Gubernii*. Stavropol.; KÜRENOV, Sapar (1962). *Stavropol Türkmenleri Hem de Oların Medeni Baylığı*. Aşkabat. vb.

bulgular ortaya çıkaran Kürenov, Stavropol Türkmenlerinin bu bölgeye XV. yüzyıldan itibaren gitmeye başladıklarını ifade etmektedir. Bölgeye yerleşen Türkmen aşiretlerinin hayvanlarına vurdukları damgalara ve ayrıldığı kollara göre farklı isimlerinin olduğunu belirten Kürenov, bu isimleri bölgede yaşayan Türkmenlerin kendi ağızlarından nakletmektedir: *1.Seyinhan İlinin Çovdur Uruğu, 2. Seyinhan İlinin İgdir Uruğu, 3. Seyinhan İlinin Söyüncacı Uruğu.*

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenlerinin Kültürel ve Manevi Zenginliği Halk Hikâyeleri, Âşıklar (Bağşılar), Büyük Şair Mahtumkulu Pirakî Stavropol Türkmenleri Arasında başlığını taşıyan ikinci bölüm daha çok bölgede yaşayan Türkmenlerin folklorik unsurları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Stavropol bölgesinde yaşayan Türkmenlerin düşünleri, düşünlerde söylenen halk şiirleri, hikâyeleri ve özellikle Mahtumkulu'na duyulan derin sevgi bu bölümün ana temasını teşkil etmektedir. Bağşılardan düşünlerde söyledikleri *Göroglı, Sayatlı-Hemra, Âşık Garıp, Magtimgulı* gibi destan ve hikâyelerin Türkmenistan ve diğer Türk yurtlarında da bulunduğunu belirten Kürenov, bu şiirlerden kısa örnekler vererek konunun bütünlüğünü sağlamıştır.

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenlerinin Şiir Sanatı başlıklı üçüncü bölüm, Stavropol Türkmenlerinin halk şiirleri, halk hikâyeleri, ertekileri (masallar), bilmeceleri ve atasözleri üzerine kısa ve temel bilgilerden oluşmaktadır. Özellikle türkülerinde Stavropol bölgesine gelmeden önce yaşadıkları Mangışlak, Hive gibi bölgelere duyulan özlem anlatılır. Atlar, kahramanlık, konargöçer yaşama dair izler ve aşk, sevgi gibi konular şiirlerinin ana temasını oluşturur. Ninniler de Stavropol Türkmen şiir sanatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çocuklara duyulan sevgi ve geleceğe yönelik iyi dilek ifadeleri ninnilerin başlıca konusudur. Sanavaçlar (Sayışmacalar) da bölgede yaşayan Türkmenlerin önem verdiği türlerdendir. Nakıllar (Atasözleri) ve Matallar (Bilmeceler) Stavropol Türkmenlerinin Türkmenistan Türkmenlerinden farklı olmayan kültürlerini ortaya koyar niteliktedir. Ertékiler (Masallar) Türkmenistan'da olduğu gibi Stavropol Türkmenleri arasında da yaygındır. Bölgede yaşayan Türkmenler, arzu ve isteklerini ertékiler aracılığıyla iletirler. Bu bölümde Kürenov, verdiği bilgileri bölgeden derlediği örneklerle zenginleştirmektedir.

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenlerinin Şairleri başlıklı dördüncü bölümünde Stavropol Türkmenlerinin kültür temsilcilerinden olan şairlere yer verilmektedir. Ekim devriminden önce Stavropol Türkmenleri arasında büyük üne sahip olan *Zarmuhammet (Zarkey), Halkey, Bazar, Orazhacı, Memmetdurdı, Hocay ve Humar* adındaki şairlerin varlığından bahseden Kürenov, daha yakın dönemlerde ise *Hacımuhammedov Gurban ve Cumaniyazov Murtaza*'nın önemli şairler arasında bulunduğunu belirterek onların şiirlerinden örnekler verir. Şiirlerin genel yapısı hakkında da bilgiler veren Kürenov, şairlerin şiirlerini genel olarak bir takım zengin kişileri övmek, çeşitli şahıslar, dostlar, sevgililer ve gönül koyan kişileri kötülemek için yazdığını dile getirmektedir.

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenlerinin Dili Hakkında Kısa Notlar başlıklı beşinci bölümde Stavropol Türkmenlerinin Türkmenistan edebî diliyle aynı, yakın veya farklı noktaları örneklerle açıklanmaktadır. Kürenov bazı fonetik, gramer ve kelime hazinesi özellikleri dışında Türkmenistan ve Stavropol Türkmen Türkçesi arasında önemli bir fark bulunmadığını belirtir. Temeldeki bu farkları da Stavropol Türkmenlerinin başından geçen olaylara ve ilişkide bulunduğu diğer halklara (Tatar, Nogay vs.) bağlar. Kürenov, fonetik, gramatikal ve leksik olarak meydana gelen farklılıkları kısaca açıklamakta ve bununla ilgili örnekler vermektedir. Leksik bağlamda Türkmenistan edebî dilinde bulunmayan bazı kelimelerin Stavropol Türkmenlerinde bulunduğunu belirten Kürenov, bunun sebebinin tarihsel şartlarla alakalı olduğunu söylemektedir. Fonetik olarak Türkmen edebî dilinde kısa ünlülerle ile söylenen bir takım sözler Stavropol Türkmen Türkçesinde uzun ünlülerle söylenir. Ör. *tōy – toy, āgır – ağır* vs. Türkmen edebî dilinde tonlu *g, d, b* sesleri ile başlayan bazı sözler Stavropol Türkmenlerinde *k, t, p* sesleri ile başlamaktadır. Bunun sebebi de Nogay ve Tatar Türkçelerinin lehçeye etkisidir. Ör. *Kelin – gelin, tōküp - dōküp* vs. Yine Türkmen edebî dilinde *k, g* ünsüzleriyle

başlayan bazı sözler, Stavropol Türkmenleri tarafından *h* sesiyle kullanılmaktadır. Söz konusu durum aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Stavropol Türkmenleri Lehçesi	Türkmenistan Türkmenleri Edebî Dili
Hırk	Kırk
Huvat	Kuvvat
Hovaladı	Kovaladı
Hak	Kak
Hıvla	Kıvla
Hâşık	Âşık
Hırmızı	Gırmızı
Hömri	Ömri

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Oğuzlarına Göre Yılın Mevsimleri ve İklim Bilgisi başlığını taşıyan altıncı bölüm Stavropol Türkmenlerinin bir yılın mevsimlerini kendi gelenekleri doğrultusunda tasnif etmesi esası üzerine kurulmuştur. Kürenov, bölgede yaşayan Pirekeyev Abdilla adlı bir Türkmenin ağzından naklettiğini söylediği bölümde bölgede yaşayan Türkmenlerin bir yılı *dört tohsana* (mevsime) ayırdığını belirtmektedir. Bu tohsanların adları şu şekildedir: *Gış Tohsanı (Kış Mevsimi)*, *Bahar Tohsanı (Bahar Mevsimi)*, *Yaz Tohsanı (Yaz Mevsimi)* ve *Güys Tohsanı (Sonbahar Mevsimi)*.

Türkmen Atasözleri [Nakıllar] adlı yedinci bölümde, herhangi bir açıklama ve sınıflandırma yapılmadan yalnızca alfabetik sıraya göre nakıllar (atasözleri) verilmiştir. Verilen atasözlerinin Türkiye Türkçesi karşılıkları da gösterilmiştir. Örnek:

İr turan işden dınar.

Erken kalkan işten kurtulur.

Türkmen Bilmeceleri [Matallar] başlıklı sekizinci bölümde ise *Türkmen Atasözleri [Nakıllar]* bölümünde olduğu gibi herhangi bir açıklama ve sınıflandırma yapılmadan alfabetik sıraya göre matallar (bilmeceler) sıralanıp Türkiye Türkçesi karşılıkları verildikten sonra bölüm tamamlanmıştır. Örnek:

Agşam sepdim darını, ertir görmen birini. (Yıldız)

Akşam serptim darıyı, sabah görmedim birini. (Yıldız)

Türkoloji çalışmaları içerisinde, üzerinde sık durulmamış bir konu olan Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenlerinin diline ve kültürüne dair çeşitli önemli bilgileri Türk bilim dünyasına tanıtan Sayın *Sapar Kürenov* ve eseri Türkiye Türkçesine aktaran Sayın *Ali Duymaz*'a teşekkür ederiz.